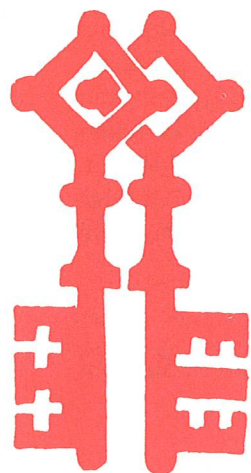
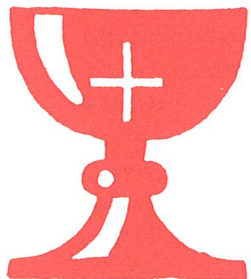
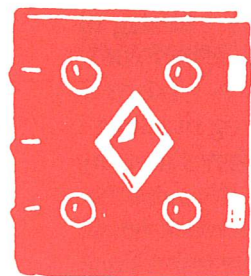

RE-FORMATIO

MEDDELELSER OM KIRKELIG FORNYELSE

2/ juni 2002

ISSN 0903-6113

Gudsfødersken på tronen med Kristus.

Longin, serbisk ikongraf, 16. årh.
Klosteret Lomnica

Så faldt afgørelsen

Den Danske Salmebog af 1953 afløses af en ny salmebog, når Hendes Majestæt Dronning Margrethe II forventeligt autoriserer det af Salmebogskommissionen reviderede - og af kirkeministeren bifaldte - forslag til ny salmebog. Den nye salmebog vil sandsynligvis komme i handlen i 2003, halvtredsåret for den gamle.

Med den nye bibeloversættelse og tilsvarende nye alterbog og ritualbog i 1992 mente den daværende kirkeminister, at der også var behov for en ny salmebog. Høringsrunden frem til august 2001 viste, at ikke alle fandt behovet lige indlysende, og med ministerskiftet senere på efteråret havde tvivlen fået en talsmand på højeste sted. Tvivlen blev dog overvundet, fandt vi ud af på pressekonferencen tirsdag den 28. maj, da kommissionen fremlagde den endelige betænkning efter at have læst og forholdt sig til mange hørings svar.

Resultatet af høringsrunden blev et så bredt kompromis, at kun krakilere ikke vil kunne leve med den nye salmebog. Mange salmer fandt nåde til at blive genoptaget. Det gælder f.eks. alle de i 4-5/2001 nævnte folkekære salmer, også »Tænk, når engang den tåge er forsvunden« som Poul Ulsdal advokerede for i samme nr. af Re-formatio. De sproglige tilbageføringer kommer ikke til at præge salmebogen så meget som først frygtet.

Aktivistfløjen fik nogle af deres salmer ind. Det samme gjorde missionsfolket. Til gengæld fik kirkens klassiske (liturgiske) linie med kyrie, gloria og davidssalmerne en over nakken. Det var ikke velkomment. Det er synd for folkekirken, men betyder på den anden side heller ikke, at Herre-råbet og den bibelske lovprisning vil forstumme, hvor den allerede lyder. Herfra skal lyde fuld opbakning og støtte til de kræfter, der frimodigt vil arbejde videre hermed.

I Kristeligt Dagblads stort opsatte helside var der fokus på salmerne, hvilke kom med, hvilke kom ikke med, hvorimod hele Tekst- og bønnebogsafsnittet stort set blev forbigået. I de kommende numre af Re-formatio vil vi naturligt se nærmere på salmebogen og dens fornyelse, også i tekst- og bønnebogsafsnittet. Guds folk er jo et bedende folk. Så derfor vil vi bl.a. stille spørgsmålet om, hvordan Kirkens officielle gudstjeneste-bekendelse til »de helliges samfund« kommer til udtryk i dette afsnit af kirkens nye salmebog.

Hermed ønskes god sommer, og god læselyst.

Re-formatio er på gaden igen til august.

Steen Sunesen

DEN TREENIGE GUD og Kristi to naturer

Formandstale ved Fællesskabet Kirkelig Fornyelses generalkapitel i Åbyhøj sognegård den 10. maj 2002 af Olav Fog

1. FOR ENHVER, DER VIL FRELSES, er det fremfor alt nødvendigt at fastholde den katolske tro;

2. Den, som ikke bevarer den hel og ubrudt, vil uden tvivl gå fortabt.

3. Men den katolske tro er den: at vi ærer én gud i tre personer og tre personer i enhed,

4. Og vi sammenblander ikke personer og adskiller ikke Guds væsen.

5. Faderens, Sønnens og Helligåndens personer er nemlig forskellige;

6. Men Faderens og Sønnens og Helligåndens guddom er én, af samme ære, af lige evig majestæt.

7. Som Faderen er, sådan er Sønneren og sådan er Helligånden.

8. Faderen er uskabt, Sønneren er uskabt, Helligånden er uskabt.

9. Faderen er umålelig, Sønneren er umålelig, Helligånden er umålelig.

10. Faderen er evig, Sønneren er evig, Helligånden er evig,

11. Og dog er der ikke tre evige, men én evig;

12. Ligesom der ikke er tre uskabte, og heller ikke tre umålelige, men én uskabt og én umålelig.

13. På samme måde er Faderen almægtig, Sønneren almægtig, Helligånden almægtig,

14. Og dog er der ikke tre almægtige, men én almægtig.

15. Således er Faderen Gud, Sønneren er Gud og Helligånden er Gud,

16. Og dog er der ikke tre guder, men én Gud.

28. MEN TIL EVIG FRELSE er det nødvendigt, at han også fast tror, at vor Herre Jesus Kristus er blevet menneske. Den rette tro er altså, at vi tror og bekender, at vor Herre Jesus Kristus, Guds søn, i lige grad er Gud og menneske:

29. Som Gud er han forud for tiderne født af Faderens natur, og som menneske er han født i tiden af sin moders natur.

30. Han er fuldkommen Gud, fuldkomment menneske, bestående af en fornuftig sjæl og et menneskelig legeme.

31. Som Gud er han lige med Faderen, som menneske er han ringere end Faderen.

32. Skønt han er Gud og menneske, er han dog ikke to, men én Kristus.

33. Men han er én, ikke ved at guddommen har forvandlet sig til kød, men ved at menneskeligheden er optaget i Gud.

34. Én er han, ikke ved at naturerne sammenblandes, men ved personens enhed.

DETTE ER ET uddrag af den athanasianske trosbekendelses 40 punkter, skrevet engang i det 6. århundrede. Den athanasianske bekendelse, som også kaldes et symbol, er den ene af de 3 oldkirkelige bekendelser, som folkekirken og dens præster er forpligtede på. Den er skrevet mod det arianske kætteri, som hævdede Sønnens underordning under Faderen, og den sammenfatter kirkens tro om de trinitariske og kristologiske spørgsmål, sådan som den fremgik efter stridighederne i 4. og 5. århundrede.

Når jeg tager denne gamle bekendelse frem, skyldes det først og fremmest, at den er blevet uhyre aktuel i den teologiske og kirkelige debat i dag. Det er jo spørgsmålet om Gud, der er til debat. Ikke alene har moderniteten og sækulariseringen taget afstand fra en oververdslig Gud og gjort kristendommen til en dennesidig religion, men også Islam har problematiseret Gud, idet den fornægter Guds treenighed, og frakender den 2. og 3. person i treenigheden guddommelig status.

Moderniteten

Lad os tage moderniteten først. Siden oplysningstiden er der sat adskillige spørgsmålstejn ved Gud. For Immanuel Kant (1724-1804) var Gud nok til, men vi mennesker kan ikke på nogen måde gøre os forestillinger om ham: "Ding an sich" er ikke tilgængelig for os. Vi må nøjes med "Ding für uns", så meget som vore anskuelsesformer og forstandskategorier nu giver os lov til.

Ludwig Feuerbach (1804-1872) gik videre og mente, at Gud helt igennem var vores egen projektion, altså at Gud ikke har skabt os, men at vi har skabt ham. Det samme mente Karl Marx

(1818-1883). Sigmund Freud (1856-1939) anså religionen for en illusion, og Friedrich Nietzsche (1844-1900) erklærede ligefrem Gud for død.

Det var mere end teologerne kunne bære. Hvordan forsvare kristendommen, hvis Gud som oververdslig og metafysisk væsen nu ikke eksisterer. Løsningen fandt man ved først at bøje sig for overmagten og erklære en metafysisk Gud for død og derefter at gøre Gud dennesidig, eller – hvad der er det samme – ved at gøre noget dennesidigt absolut og kalde det for Gud. Dybest set betyder dette faktisk afgudsdyrkelse og indførelse af det skinbarlige heden-skab – men det var der bare ikke ret mange, som opdagede. Og så ville man egentlig heller ikke rigtig tale om Gud, men om gudsbilleder, dvs. menneskers forestillinger om Gud, og disse forandrer sig jo i takt med, at menneskene og deres kultur forandrer sig. På den måde kan man tilpasse kristendommen til enhver tids religiøse og filosofiske opfattelse, og på den måde undgår man at tale om Gud, hvad der jo i vor tid ofte kan føles ret pinligt. Dertil kommer som en ekstra gevinst, at man atter bliver stueren i universitære kredse, hvad teologer altid har anglet efter. Hele miseren skyldes i grunden teologernes videnskabelige mindreværds kompleks.

Et eksempel på dette ser vi i antologien »Interesse for Gud«, som er udgivet af en kreds af teologer med bidrag af bl.a. Niels Grønkjær og Troels Nørager fra Aarhus. De gør, hvad de kan for at aflive Gud og sætte ham fra tronen. Men derefter forsøger de så at genoplive ham som et dennesidigt begreb, et gudsbegreb – sådan som jeg overfor har skildret det, og får på den

måde skabt en Gud og en teologi, der er "tidssvarende" og som "fungerer i forhold til menneskets behov". Både Grønkjær og Nørager bliver derfor noget så glad for inkarnationen, for betyder den ikke, at Gud afvikler sig selv som Gud, som den almægtige skaber, at han "afhimliceres" og i stedet bliver så dejlig mild og god og rar og jordisk?

Det bedste af det hele er, at bedrageriet og snyderiet afsløres noget så dejligt fra en kant, vi slet ikke havde ventet det fra – fra Katrine Winkel Holm, der den 15. april skrev en kronik i KD med titlen »Marcipanguden«, hvor hun gør op med hele denne såkaldte teologi. Katrine Winkel Holm er, så vidt jeg har fået at vide, datter af Søren Krarup. En anden fra Tidehvervskanten er Claus Thomas Nielsen, som er kommet ud for en beskidt sladderkampagne i sit sogn, men som har en klar bibelsk forkyndelse og ikke er bange for at tale førmoderne om Gud. Selv om der er roderi i hans ægteskabelige forhold, hvilket jeg slet ikke vil forsvare, er det alligevel bemærkelsesværdigt, at der rundt omkring dukker medkæmpere op i vore protester mod teologernes demontering af kristendommen. Nej, Gud er alligevel ikke død! Thi end lever den gamle af dage!

Inkarnationen betyder nemlig ikke, at Gud ophører med at være Gud, og derfor kun er menneske – endda et syndigt menneske – lige som vi. I Athanasianum ser vi, at Jesus Kristus netop som sandt menneske samtidig er sand Gud. At være sandt menneske er ikke at være et syndigt menneske lige som vi, men tværtimod at være et syndfrit menneske, lige som Adam var det før syndefaldet. Vi er nemlig slet ikke sande

mennesker, men i vores syndighed blot perverterede mennesker. Det er altså bare dårlig teologi, når der læres, at Kristus i inkarnationen tømmer sig for sin guddommelighed. Som sandt menneske er Kristus syndfri!

Men det er jo rigtigt, at spørgsmålet om Gud i vores postmoderne tid bedst besvares gennem inkarnationen. Med postmodernismens ophævelsen af alle de store fortællinger og af alle ideologiske sandheder, har vi kun personen Jesus Kristus tilbage. Men han er der til gengæld også – som sandt menneske og som sand Gud. Det betyder, at vi kun gennem ham lærer Gud at kende. Han åbenbarer Gud i sit væsen, og han træffes i sine indstiftelser, i kirken, i sakramenterne og embedet. Han er vejen, sandheden og livet. Sandheden er altså ikke en ideologi, en stor fortælling – i hvert fald ikke i første omgang – men en person, en historisk person, der som inkarneret i kirke, sakrament og embede er lyslevende til stede i menighedens fællesskab. På den måde bliver den almægtige Gud kendelig og meningsfuld for os her i tiden.

MEN DET kommer så også til at betyde, at noget historisk bliver absolut. Det er kristendommens irrationelle påstand, at en bestemt historie i al sin historiske relativitet er absolut sand, både den bibelske historie dengang og menighedens historiske eksistens i dag. Det er underet eller mysteriet. Vi kommer ikke uden om mysteriet, som vi trodsigt må hævde trods jøder og grækere. »For jøder kræver tegn, og grækere søger visdom, men vi prædiker Kristus som korsfæstet, en forargelse for jøder og en dårskab for hedninger« (1. Kor. 1,22 f). Og her er vi endda så

heldige at leve i en tid, den postmoderne, hvor der er sans for mysteriet. Nej, kristendommen er aldeles ikke fremmed for det moderne menneske!

I sin temmelig uheldige anmeldelse i KD af min bog »... og blev menneske« skrev Carsten Bach Nielsen: »Hvis inkarnationen udelukkende er en liturgisk-dogmatisk helligheds-helle, hvad skal vi så med den?« Svaret er selvfølgelig: *møde Gud!* Det er nemlig helt rigtigt, at inkarnationen er en liturgisk-dogmatisk og - vil jeg tilføje - sakramental helligheds-helle. Måske er den det ikke udelukkende, men i hvert fald i det væsentlige. Hvor skulle vi ellers møde Gud? Men måske skal han slet ikke mødes, slet ikke regnes med? Eller skal han blot opleves i vort indre? Eller blot være et tankeeksperiment? Nej, svaret på sækulariseringsbølgen er af liturgisk-sakramental karakter. I stedet for at gøre individualistisk religiøsitet og intellektualistisk ideologisering til urørlige helligheds-heller, er det meget mere reelt at holde den historiske åbenbaring i personen Jesus Kristus og hans personlige, sakramentale nærvær i tiden for sandhedens kilde og derfor helligheds-hellen i tidens malstrøm. Her viser højkirkeligheden sin aktualitet midt i vor gudsforladte verden. Sådan og kun sådan imødegås ateismens hærgen i kirken. Det er det religionsfilosofiske svar.

Men svaret til tiden involverer ikke blot religionsfilosofiske overvejelser, det rummer også noget, som skal gøres, nemlig tilbedelsen af mysteriet, underet. Det gør det, fordi sandheden er en person, som kan elskes, og når den elskede person er guddommelig, kan han tillige æres og tilbedes. Derfor kunne

det hele måske alene summeres op i ordet kærlighed. Som person, som sand Gud og sandt menneske, som historisk åbenbaret og som sakramentalt nærværende i sin menighed, er Jesus Kristus Guds kærlighed, som skal genelskes af os. Genkærligheden til Kristus giver sig udslag i lovprisning og tilbedelse - det som Grundtvig kalder genlydsordet - og i denne gensidige kærlighed forenes vi til en enhed i kærlighedens fællesskab, kærlighedens mysterium. Det er denne person, vi skal forkynde og pege på, og gør vi det, skal vi ikke være bange for, at mennesker ikke vil omvende sig.

I VIRKELIGHEDEN ER det omvendelsen, der er sagen. Uden det Guds under, som hedder omvendelse til personen Jesus Kristus, sand Gud og sandt menneske, sker der intet i kirken. Teologerne kan afmytologisere og dekonstruere kristendommen aldrig så meget, de vil, og præsterne kan lokke, købe (en præst vil ligefrem købe unge kirkegængere), underholde, aktivere og organisere folk så meget, de vil, men der sker ingenting, hvis ikke der sker omvendelse.

Det sidste nye er et velment forslag fra et prominent medlem af kirkens højrefløj. Det går ud på mere demokrati i kirken - sikkert ud fra en formodet nytestamentlig menighedsforståelse, hvor menigheden består af lutter rare troende mennesker. Men sådan ser situationen i hvert fald ikke ud i dag. Man vil gerne undgå statens og biskoppernes styring (biskopperne er selv styrede af staten), men kommer fra asken i ilden, for menighederne og deres råd er nøjagtig ligesom politikerne. Om folkemagten ligger på landsplan eller på lokalplan kommer ud på ét. Det er samme slags

sækulariserede mennesker uden forståelse for kirke, sakrament og embede. Dem kan man ikke sætte til at styre i kirken. Af den grund handlede kirkens Herre meget klogt (han er jo også Gud!), da han indstiftede embedet. Hvis kirken skal bevares på bekendelsens grund, kan den kun styres hierarkisk - fra oven og nedad - aldrig fra neden og opad! Således kan kirken da let blive en anakronisme, som står i eklatant modsætning til sin demokratiske samtid. Men det skal man ikke lade sig skræmme af!

Som f.eks. spørgsmålet om altervin. Tre præster i Kolding er blevet enige om kun at bruge rigtig vin ved nadveren. Det har en alkoholiker klaget over og fået delvis ret af biskoppen og kirkeministeren. Det er jo så synd for alkoholikerne! Men hverken præst, biskop eller kirkeminister kan ændre noget i det, som Herren én gang for alle har bestemt, da han indstiftede nadveren. Kan alkoholikeren ikke tåle vinen, kan præsten jo bare lade være med at give ham Herrens blod og lade ham nøjes med Herrens legeme. Det er bestemt heller ikke det ringeste, og han får ikke mindre end alle de andre. Desuden er det slet ikke et spørgsmål for en kirkeminister, da hun kun er statens administrator af kirken, ikke dens hyrde. Det er ulempen ved en klerikal kirkeminister, som man ellers på andre punkter kan sympatisere med.

Kirkens fornyelse kan aldrig betyde dens nydannelse - kun dens gendannelse, dens re-formatio. For nu mange år siden gjorde en journalist på Ekstrabladet, som havde interviewet mig, sig lystig over, at vi kaldte os "kirkelig fornyelse", når jeg dog ville gå tilbage

til NT og oldkirken. Hvordan kan et fornuftigt menneske gøre fremskridt ved at gå baglæns? Den stakkels mand, som stadig levede i oplysningstidens fremskridtstro, kunne ikke forstå, at der kan ligge fornyelse i at gå tilbage til kilderne. Han kendte ikke ordet renæssance, genfødsel, eller ordet reformatio, gendannelse. Kirken fornyes ikke ved at modernisere den, men ved at tilbageføre den til sin kilde, gendanne den fra »den top, hvorfra vi ere sjunkne, men atter skal op«, for nu at citere romantikkens Oehlenschläger. Det vil sige, at kirkens fornyelse er dens samling om sin Herre - ikke alle mulige andre tiltag, som er beregnet på at lokke husarerne ind. At samles om sin herre vil sige at omvende sig - at vende sig til ham og søge al hjælp og trøst i ham alene!

Muhamedanismen

Også Muhamedanismen har problematiseret Gud. Ganske vist har denne religion holdt fast i Gud som en transcendent virkelighed og fastholdt hans bud og befalinger som gældende i denne verden, uanset hvad statsmyndigheder siger. "Alla er stor", som Børge Barsøe sagde i et foredrag, han holdt ved et Virring-konvent. Dermed ville han fremhæve Guds suverænitæt i modsætning til et forkælet subjektivistisk autonomt vesterland. Her kan muhamedanerne og kirken have fælles interesser. Alligevel ville jeg aldrig - særlig ikke i dag - kalde et foredrag "Alla er stor". For forskellen mellem islams og kristendommens gudsopfattelse og lovforståelse er afgrundsdyb.

Her må vi se på muhamedanismens og koranens tilblivelse. Det var en primitiv, analfabetisk og krigerisk mand,

Muhammed, som fik en række "åbenbaringer" – ofte kom de ganske belejligt som f.eks. da han fik åbenbaring om, at profeten godt måtte have så mange hustruer, han ville, mens almindelige mennesker måtte nøjes med fire – og disse åbenbaringer fik han en medarbejder til at nedskrive lang tid efter, at han havde modtaget dem. Ved overtalelse, politik og regulære erobrings-togter fik han underlagt det ene folkeslag efter det andet. Muhammed var lovens og krigens mand.

Hvis vi ser på kristendommens op-rindelse, skyldes den Jesus Kristus, som talte om tilgivelse, fred og forsoning og til sidst led døden for menneskers frel-ses skyld. I stedet for lov var der til-givelse, i stedet for krig og erobring, var det ydmygelse, nederlag og død.

Hvorfor er en kristendoms-opfattelse forkert? Fordi den på et eller andet punkt er i modstrid med treenigheds-læren eller tonaturlæren.

Således er kristendommen den diame-trale modsætning til muhamedanismen.

Muhamedanismen har gennem sin historie vist, at den er lovens religion, og religionens lov, sharia, er statens lov. Det betyder, at religion og politik blandes sammen – i modsætning til Jesus, der sagde: »Giv kejseren, hvad kejse-rens er, og Gud, hvad Guds er« og »Mit rige er ikke af denne verden«.

Åbenbaringsforståelsen er forskellig. I Islam åbenbarer Gud sig i en bog – Koranen – i ord, der er bogstaver. I kri-stendommen åbenbarer Gud sig i ord, der er en levende person. Dette er en

meget væsentlig forskel, som mange danskere ikke rigtig har fat i, idet man-ge kristne også gør åbenbaringen til en bog, til bogstaver. Her er det vigtigt at fastholde Jesus Kristus som åbenbarin-gen, ikke bogen om ham. Bogen, Bibe-len kan godt være sand, den er oplys-ningsbogen, men den er ikke selve åbenbaringen. Det er kun den levende person i menighedens midte, Jesus Kristus, der er det.

Islam er samtidig antikristelig, fordi den benægter, at Jesus er Guds søn. Gud kan ikke gøre noget så lavt som at avle en søn. For Islam er det gudsbe-spottelse. For 20-30 år siden havde jeg en privat samtale med biskop Rudvin, biskop i Pakistan, da han var i Dan-mark. Han fortalte, at netop i Pakistan var det vigtigt at kalde Maria Guds moder. Med dette udtryk siges der ikke noget om jomfru Maria, men om hen-des søn, Jesus. Han er Gud. Her kommer den afgørende forskel frem.!

Når Islam ikke har brug for en frel-ser, er det fordi den ikke kender til syn-den i dens radikalitet. For muhameda-nerne bliver synd blot overtrædelse af ydre regler, og dem vil Gud i sin barm-hjertighed nok bære over med. For kri-stendommen er synden derimod det, som skiller mennesket totalt fra Gud, så der ikke kan gå nogen vej fra os til Gud, men kun fra Gud til os, og det er det, der sker i Jesus Kristus. Derfor har vi brug for en frelser. Islam har sim-pelthen ikke forstået syndens radikalitet som et grundvilkår for det at være men-eske. Derfor gælder det for muham-edaneren om at retfærdiggøre sig ved lovgerninger – lige modsat for den kristne, som ikke har anden retfærdig-hed end Kristus, som han må kaste sit

hjertes tillid til i tro..

Det er blevet sagt – er det Regin Prenter? – at ethvert kætteri kan føres tilbage til et brud med treenighedslæren eller tonaturlæren. Treenigheden og Kristi to naturer, som jo hele Athanasi-anum handler om, er i den grad grund-læggende for forståelsen af kristen-dommen. Hvorfor er en kristendomsop-fattelse forkert? Fordi den på et eller andet punkt er i modstrid med treenig-hedslæren eller tonaturlæren. Her er prævestenen. Den prævesten kan hver-ken moderniteten eller muhamedanis-men bestå overfor.

Derfor må vi igen i gang med teolo-giens fundamentale spørgsmål – vel det, man kalder fundamentalteologi. Lad mig være så ubeskeden at sige, at der vist ikke er andre i vort land i nyere tid, som har opdaget aktualiteten af disse spørgsmål – treenigheden og Kristi to naturer! Det skyldes måske, at netop de punkter i den kristne tro, som vi fø-ler et særligt kald til at fremhæve i ti-den, nemlig inkarnation, kirkesyn, em-bedssyn, sakramentssyn og gudstjene-stesyn er særlig afhængig af treenig-heds- og tonaturlæren. I den forstand er højkirkeligheden mere moderne end nogen anden. Vi tager simpelthen tidens spørgsmål op – i modsigelse af dem – ikke i tilpasning til dem! Tilpasnings-teologien går den lette vej. Det er ingen kunst at tilpasse kristendommen til mo-derniteten. Vi derimod går den svære vej. I kritik af moderniteten, i påvisning af dens fejlslutninger og i afvisning af dens tilbud hævder vi kristendommens sandhed.

Organisatorisk beretning

I det forløbne år har vi mistet flere af vore efterhånden bedagede medlemmer

eller støtter. Axel Madsen, Jørgen Ema-nuel Hansen, Rigmor og Sigurd Mejn-dor, og nu som det allersidste et tidlige-re medlem Margit Deckert. Vi mindes dem alle med glæde og i tak til Gud!

Der arbejdes på at gennemføre en retræte på Hellig Kors Kloster i sep-tember. Kristi Legems konventet fort-sætter – ligeså det københavnske præ-stekonvent.

Tebstrup-konventet er ikke begyndt endnu, hvilket skyldes værtens og hans kones høje alder, men med udbydelsen af en sidste kraftanstrengelse skal det nu nok snart finde sted.

På udgivelsesfronten er der sket en del, idet vi i 2001 havde 3 udgivelser. I serien Re-formatio's småskrifter udgav vi Jais Tinglund: »Ægteskabets hellig-hed« og Povl Dahl: »Præstembedet og ordinationen dertil«, og sidst min bog med formandstaler: »... og blev menne-ske«.

I den kommende tid skal vi udgive en bog om Børge Barsøe, redigeret af Morten Møjbjerg og med bidrag fra bl.a. Peter Østerby-Jørgensen. Senere ud-kommer Monica Papazus essay-samling.

Bestyrelsen har holdt 3 møder, hvor vore anliggender er blevet behandlet, først og fremmest tilrettelæggelsen af dette landskonvent. Vores økonomi har været i gode hænder ved Jørgen Poul-sen.

Vi er enige om, at FKF må frem i rampelyset og gøre sine synspunkter mere gældende. Vi har virkelig noget at bringe den danske kirke – f.eks. hvad det i den aktuelle situation med teolo-gisk liberalisme og muhamedanisme betyder, at Gud er treenig, og at Jesus Kristus er sand og sandt menneske. □

Maria i folkekirken

Af sognepræst Peter Østerby-Jørgensen, Galtrup

Fællesskabet Kirkelig Fornyleses landskonvent 2002 i Åbyhøj kirke og sognegård i Kristi himmelfartsdagene havde »Maria – Guds moder« som hovedtema. I dette og næste nummer af Re-formatio bringes konventets tre foredrag. Bidragyderne var Peter Østerby-Jørgensen, folkekirken; Terje Tønnesen, den nordiske katolske kirke; Monica Papazu, den orthodoxe kirke.

Læserne bedes erindre, at der er tale om foredragsmanuskripter og abstrahere fra den mundtlige form, hvor det måtte være nødvendigt.

DEN DANSKE KIRKES hovedkirke, Københavns Domkirke, hedder *Vor Frue Kirke*. Den er altså opkaldt efter Jomfru Maria. På internetsiden *folkekirken.dk* er der opregnet 11 Vor Frue-kirker, to Sankt Marie-kirker (i Helsingør og Sønderborg), en Maria-kirke (på det københavnske Vesterbro) og en Marie-kirke (valgmenighedskirke i Lemvig), men om disse to er opkaldt efter Jesu mor Maria, må stå hen. Man kunne også nævne de to birgittinerklosterkirker, som simpelthen har givet navne til deres byer: i Mariager og Maribo. Her taler vi så kun om de kirker, som i daglig tale kendes som Vor Frue eller Marie. Ud over dem véd man om et langt større antal kirker, der oprindeligt har båret et af de samme navne.

I mange danske kirker finder vi Jomfru Maria i kirkens udsmykning: På kalkmalerier, på altertavler eller som fritstående træskærerarbejde. Vi kan nævne altertavlen i Aarhus Domkirke: helt centralt på denne tavle ses Marias mor Anna med Maria ved sin højre side og Jesus på sin venstre arm; i topfeltet ses, hvordan Jesus kroner Maria som Himlens Dronning.

Men lad os også vende os til mere

ydmyge steder: På Mors er der 31 sognekirker fra middelalderen. Om dem og tre andre kirker blev bogen »Kirker på Mors« udgivet i 1988. Ifølge den findes der Maria-afbildninger i 13 af de 31 kirker: i syv kirker findes en afbildning af Jesu korsfæstelse med Maria og Johannes under korset, i én kirke findes et meget smukt sengotisk træskærerarbejde af Maria med Barn-Jesus på armen og krone på hovedet, i én kirke findes Maria på et brudstykke af et oprindeligt langt større kalkmaleri af Jesu korsfæstelse, i seks kirker er døbefontens fad prydet med et billede af Mariæ Bebudelse, og i to kirker bærer kirkeklokken en indskrift, som nævner Maria – den ene med årstallet 1486 bærer indskriften: »Sancte Johannes evangelista, help Maria« - den anden med årstallet 1475 bærer en meget smuk indskrift: »Sancta Maria, o, florens rosa, mater Domini, speciosa mater« (hellige Maria, o, blomstrende rose, Herrens moder, yndefulde moder). Den sidstnævnte klokke blev omstøbt i 1919, men indskriften bevaret. I Galtrup Kirke optræder Maria tre gange: på et kalkmaleri, på en malet tavle bag et senmiddelalderligt krucifix og i en bebudelses-

scene på dåbsfadet.

Vi kunne vandre længe i kirkekunsten, og det ville blot mere og mere bekræfte, at Jomfru Maria sandelig aldrig er blevet udrenset af vore i snart 500 år evangelisk-lutherske kirker, selvom der officielt kun er beskeden plads til hende i gængs evangelisk-luthersk kristendom.

Maria i dåbsgave

VI KUNNE OGSÅ begynde på en anden måde: Vi har alle sammen fået Maria i dåbsgave. I Dåbspagten ord blev hun givet til hver enkelt af os: Tror du på Jesus Kristus, Guds enbårne Søn, vor Herre, som er undfanget ved Helligånden, født af Jomfru Maria . . . ?

Når talen er om tro og dåb, bruger Det Nye Testamente familie-billeder. Hebr. 2,11: »Den, der helliger, og de, der helliges, har alle samme fader; derfor skammer Han (Kristus) sig ikke ved at kalde dem brødre.« Gal. 4,5: »Guds Søn skulle løskøbe dem, der var under loven, for at vi skulle få barnekår.« Rom. 8,17: »Når vi er børn, er vi også arvinger, Guds arvinger og Kristi medarvinger« - Altså et familie-billede: Gud som Far, Jesus Kristus som bror, vi som søstre og brødre. Men når Jesus Kristus blev vor bror, er Hans mor så ikke også vor mor?

Det hedder også, at Han er hoved for legemet, Kirken (Kol. 1,18). Vi er alle blevet døbt med én ånd til at være ét legeme, siger Apostlen Paulus, og vi er Kristi legeme og hver især Hans lemmer (1. Kor. 12,13 & 27). Er en kvinde ikke sin søns mor, selvom hans legeme vokser? Er Maria ikke mor for Jesu Kristi Kirke-legeme og for hvert enkelt af legemets lemmer?

Vi fik altså Maria i dåbsgave – som mor. Og derfor giver det fjerde af De Ti Bud os en pligt over for hende: Ær din far og din mor, for at du må få et langt liv på den jord, Herren din Gud vil give dig (2. Mose. 20,12). Apostlen Paulus gentager dette bud: »Ær din far og din mor!« Det er det første bud, der er knyttet et løfte til: »for at det må gå dig godt, og du må få et langt liv på jorden.« (Ef. 6,2-3) Her må vi ikke glemme, hvordan vor Herre Jesus Kristus selv forholdt sig over for sin mor: at Han var lydige mod Josef og hende (Luk. 2,51).

Vi fik Maria i dåbsgave; og så længe vi holder os til den gode skik: mindst én gang om dagen at bekende Dåbspagten og bede Fadervor, har vi hende også med os hver dag.

Maria i gudstjenesten

NÅR VI KOMMER til gudstjeneste, møder vi også Maria, hver gang troen bekendes, hvad enten det er Den Apostoliske Trosbekendelse, der bruges, eller Den Nikænske, hvor det hedder, at Jesus Kristus blev kød ved Helligånden af Jomfru Maria.

Vi møder hende også i de hellige tekster på en lang række af kirkeårets søn- og helligdage, især i det festlige halvår fra Jul til Pinse: Juleaften, Juledag, Julesøndag, Nytårsdag, Hellig tre Kongers Dag, Første og Anden Søndag efter Hl. tre Kgr., Tredje Søndag i Fasten, Mariæ Bebudelses Dag, Langfredag og Sjette Søndag efter Påske – nemlig i en mulig læsning fra Apostlenes Gerninger 1,12-14, som fortæller, hvem der holdt sammen med apostlene efter Kristi Himmelfart, og nævner Jesu mor Maria sammen med dem.

Vi skal senere vende tilbage til Mariæ Bebudelses Dag.

Vi møder selvfølgelig også Maria i en lang række salmer – også ud over salmerne til Mariæ Bebudelse og Jul. Salmebogens nr. 9: henvendt til Jesus: »Du lagde ned dit herredom/ i kvinde-skød og krybberum.« Nr. 57: om Jesus: »et barn i moders skød.« Nr. 65: om Faderen, som »ved en jomfru, skær og skøn/ gav os sin enbårne Søn.« Nr. 131: i bøn til Jesus: »O Marias søn, du bolde.« Nr. 166: om Jesus på korset: »Han dernæst til sin moder så, hvor jammerfuld hun monne stå« o.s.v. Nr. 172: »Selv Jomfru Maria, moder til Krist, med alle Guds helgen hun for vist/ blev ikkun salig på samme måde, for Jesu skyld, af Gud Faders nåde.« Nr. 176: om Jesu død, at »slangens træske hoved/ ved kvindens sæd er søndertråd, som Gud selv havde lovet.« Nr. 215: om Kristi himmelfart: »Hvad er hans navn, den kæmpe skøn? Det Jesus er, Marias søn!« Nr. 306: om Jesus: »tidlig han sig myg har krummet/ barneglad i moderskød.« Nr. 335: »Lyksaligt det folk, som har Jesus til drot, Marias søn, som søskende hans har de alle det godt/ i lys og løn.« Nr. 396: om ordene »Alle mine kilder skal være hos dig!«: »Det var Guds-ordet i gamle dage/ til det folkefærd uden mage, som bar på vor Herres moder hos sig. Det var Guds-ordet i tidens fylde, da han fødtes, som engle hylde, da Jomfru Marie ham bar hos sig.« Nr. 411: »Gud os gav sin Søn til broder, Jesus Kristus, Gud og mand, salig prise vi hans moder, Himlens brud i jomfrustand.« Nr. 435: om Jesus, som kom til os »født af en jomfru ren og klar.« Og endelig nr. 586: »Jesus! at du blev min broder, Faderens enbårne Søn,

fødtes af en jordisk moder.« Af Jule-salmerne vil jeg kun gøre opmærksom på nr. 95, hvor det hedder, at »vor Gud med frelser-navn« ... »er i vor moders favn.« Her er Maria altså *vor moder*.

Maria i bekendelsesskrifterne

MARIA OPTRÆDER selvfølgelig i vor kirkes bekendelsesskrifter, men kun i omtalen af inkarnationen – der findes ikke direkte særlige tekster om hende, heller ikke i skrifterne fra reformations-tiden.

I den tredje af de oldkirkelige bekendelser, Den Athanasianske Trosbekendelse, hedder det om Sønnen: Som Gud er Han forud for tiderne født af Faderens natur, og som menneske er Han født i tiden af sin moders natur.

I Den Augsburgske Bekendelse fra 1530 hedder det i artikel 3 om Guds Søn: »Ordet, det vil sige Guds Søn, har antaget menneskelig natur i den salige Jomfru Marias moderskød, så at der er to naturer, en guddommelig og en menneskelig, men uadskilleligt forenet i personens enhed: én Kristus, sand Gud og sandt menneske, født af Jomfru Maria.«

I Luthers Lille Katekismus, i forklaringen til anden trosartikel, hedder det, at Jesus Kristus er sand Gud, født af Faderen i evighed, og tillige sandt menneske, født af Jomfru Maria.

Imidlertid er der ikke tvivl om, at Den Augsburgske Bekendelses § 21 om helgendyrkelse også har Maria i tanke. Den opfattelse bekræftes af et andet bekendelsesskrift fra reformationstiden, den såkaldte Apologi, et forsvarsskrift for Den Augsburgske Bekendelse. I den nævnte § 21 om helgendyrkelse hedder det, at ihukommelsen af de hellige kan fremføres offentligt, for at vi skal efter-

ligne deres tro og gode gerninger i overensstemmelse med vort kald; men Skriften lærer ikke at påkalde helgener eller at søge hjælp hos dem, eftersom den fremstiller Kristus alene som midler, sonemiddel, ypperstepræst og fortaler for os.

Denne Apologi regnes ikke med til Den Danske Kirkes bekendelsesskrifter, men fortjener dog at citeres i denne sammenhæng. I den er Maria nemlig direkte omtalt, i kommentarerne til Den Augsburgske Bekendelses § 21 om helgendyrkelse, som vi netop nævnte. Der hedder det bl.a. i en sammenhæng, hvor det skildres, hvordan man har brugt at påkalde Maria i sin dødsstund: »Selv om nu også Maria, Guds Moder, beder for kirkerne, så er det dog for meget, at hun skulle overvinde døden, at hun skulle vogte os for Satans store magt. Thi hvor nødvendig var Kristus, hvis Maria formåede det? Thi ihvorvel hun er al den højeste lov værd, så vil hun dog ikke holdes Kristus lige, men vil meget mere, at vi skal følge hendes tros og hendes ydmygheds eksempler.

Maria hos Luther

I DENNE SAMMENHÆNG kan man måske citere to af Luthers skrifter. Først fra hans udlægning af Marias Lovsang, Magnificat, fra 1521, fra kommentarerne til det vers: »Han har set til sin tjenerindes ringhed, thi se, nu herefter skal alle slægter prise mig salig.« Luther betoner først, at det at prise Maria salig ret forstået er at give Gud æren: Det er alene, fordi Gud har set til hende, at man vil sige, at hun er salig. Det er da at give Gud æren så meget, som tænkes kan. Det er ikke hende, lovprisningen gælder, men Guds nåde over hende.

I den sammenhæng spørger Luther alligevel: Hvad skal man da sige til hende? og han svarer: »O, du salige jomfru og Guds moder; slet ingenting har du været, så lille og så ringeagtet. Og dog har Gud set til dig med så overvældende en nåde og virket så store ting i dig. Intet af alt dette har du været værdig til. Guds rige og overstrømmende nåde imod dig overgår langt, langt din fortjeneste. Hil dig, salig er du fra denne time og indtil evig tid, du, som har fundet en sådan Gud« o.s.v. - Og lidt senere: »Eja, du salige jomfru og Guds moder, hvor har Gud dog givet os en stor trøst i dig, siden han har set så nådigt til dig, så uværdig og uduelig du var. Det vil fremover påminde os om, at han, som dit eksempel viser, heller ikke vil forsmå os fattige, uduelige mennesker, men se til os i nåde.«

Luther kommenterer også Marias ord, at alle slægter skal prise hende salig: »Hvad Jomfru Maria mener er det, at således vil man også blive ved med at lovprise hende fra den ene slægt til den anden, så at den tid aldrig vil komme, da hun ikke bliver lovprist.« – Endelig kommenterer han udtrykket *at prise salig*, at det betyder at gøre det af alle kræfter og i dybeste sandhed. Det sker, når hjertet ved at se, hvor uduelig hun var, og hvorledes Gud dog så til hende i nåde, vinder glæde og lyst til Gud på hendes foranledning og af al magt siger eller tænker: »O du salige Jomfru Maria!« En sådan saliggørelse er hendes rette ære; sådan som vi nu har hørt det.

Selv om vi kommer Luther i hu som en af de vejledere, som har forkyndt os Guds ord, så vi efterfølger hans tro, så kan vi dog ikke være blinde for, at han

gennemløb en udvikling – og til tider gik den endda meget hurtigt. Mindre end to år før Magnificat-forklaringen udsendte han En Sermon om Beredelsen til at dø – i efteråret 1519. I den går han betydeligt længere i spørgsmålet om de kristnes forhold til helgenerne, end han gjorde siden. Han siger bl.a.: »Intet kristenmenneske skal ved sit livs ende frygte for, at han er alene i dødens stund; men han skal henholde sig til sakramenternes vidnesbyrd om, at mange øjne ser på ham: for det første Guds egne og Kristi øjne, fordi han tror Guds ord og holder fast ved Hans sakramenter; dernæst de kære engle, de hellige og alle kristne. Thi der er ingen tvivl om, at de alle, som Alterets Sakramente viser det, som ét samlet legeme iler det enkelte lem til hjælp med at overvinde døden, synden og helvede, og alle bærer byrden sammen med ham. Da sker kærlighedens værk og virkeliggøres de helliges fællesskab for alvor og med vælde; det skal et kristenmenneske også holde sig for øje og ikke nære tvivl om; så får han mod til at dø.« – Og lidt senere: »alt dette er store ting – hvem kan tro det? Derfor skal man vide, at det drejer sig om *Guds* gerninger, som er større, end nogen kan fatte, og dog er virksomme i så små ydre tegn som sakramenterne, for at han kan lære os, hvor stor en ting en ret tro på Gud er.«

Og Luther fortsætter: »Ingen skal dog formaste sig til at gøre den slags ting ved egne kræfter; men man skal ydmygt bede Gud om, at Han i os vil skabe og bevare denne tro og forståelse af Hans hellige sakramenter, for at alt kan foregå med frygt og ydmyghed, og vi ikke tilskrives os selv det, der sker,

men giver Gud æren. Dertil skal man anråbe alle hellige engle, især sin skytsengel, Guds moder, alle apostle og kære hellige, især dem, som Gud har givet én særlig andagt overfor; men man skal bede sådan, at man ikke tvivler om, at bønner bliver hørt. Dertil har man to grunde. Den første er, at man nu har hørt af skriften, hvorledes Gud har givet disse hellige befaling til dét, som også er sakramentets gave, nemlig at de skal elske og hjælpe alle dem, som tror. Det skal man lade dem høre og foreholde dem; ikke, fordi de ikke ved det, eller fordi de ellers ikke gjorde det, men for at troen og tilliden til dem, og gennem dem til Gud, kan blive desto stærkere og gladere til at træde døden under øjne. Den anden årsag er, at Gud har befale, at når vi beder, skal vi fast tro, at det, som vi beder om, sker, og at det amen, der lyder er sandt. Den befaling må man foreholde Gud og sige: Min Gud, du har befale, at bede og at tro, at bønner bliver hørt; på det ord beder jeg og stoler på, at du ikke vil forlade mig, men vil give mig en ret tro.«

Der er næppe tvivl om, at Luther bare et par år senere ikke ville have udtrykt sig sådan; på den anden side har han mig bekendt ikke trukket skriftet tilbage eller udsendt det i en forandret skikkelse. Der er vel heller ikke tvivl om, at man her fornemmer den kristendoms-forståelse, som senere kaldes evangelisk-luthersk – også når Luther her taler om de helliges forbøn og påkaldelsen deraf.

Maria i den danske reformation

SOM SMÅ pudsigheder fra reformationstiden vil jeg nævne tre forhold fra Den Danske Psalmebog af 1569, den, som ofte kaldes Hans Thomissøns

Psalmebog. I den ser man, hvordan man ikke har haft så travlt med at udslette alle spor af Middelalderens Mariadyrkelse, selv om bogen på den anden side selvfølgelig ikke bringer egentligt stof til en fornyet Maria-dyrkelse.

For det første er de gamle Maria-dage medtaget i den kalender, der indleder bogen: 2. febr. Kyndelmisse (som stor festdag fremhævet med rød trykfarve), 25. marts Vor Frue Dag Bebudelse (med rødt), 2. juli vor Frue Dag Bieriggang (Marias besøg hos Elisabeth, også med rødt), 15. aug. Dyre vor Frue Dag (i andre traditioner kaldet Mariæ Hensovelse eller Mariæ Himmelfart, med sort, men altså ikke forsvundet), 8. sept. Seiermere vor Frue Dag. Nativitatis (Mariæ Fødsel, med sort) og 8. dec. Jomfru Marie Undfangelse (med sort).

(I den tidligste danske salmebog fra reformationstiden, Malmøsalmebogen fra 1533, er alle disse dage trykt med rødt, og endnu en Maria-fest er medtaget: 21. nov. Vor Frue Dag presentationis, en fest for Marias fremstilling i templet som stort barn.)

For det andet er de samme dage medtaget i den remse, som skulle hjælpe folk til at holde rede på årets dage, den såkaldte Cisio Janus. Hvert ord i remsen svarer til en dag i måneden, og remsen er bygget således, at en helgens navn nævnes på hans eller hendes dag. Sidste linje om marts lyder: »Og Maria blev hilset, det siger jeg dig.« Første linje om juli: »Der Maria søgte Elisabeth.« Tredje og fjerde linje om august – og læg især mærke til dem: »Og da blev Maria der næst/ udi Himmelen vor Herres gæst.« I september noteres det, at »Maria blev født«, og i november er

Mariæ Fremstilling medtaget, selv om den altså er udeladt i kalenderen, idet det hedder: »Helgen alle komme med megen glæde/ og ville gåsen med Morten æde. Brictius biskop skænker vin/ og beder til gæst Maria fin.« I december er Marias navn nævnt ved den 8.; men verset siger ikke hvorfor. (Vi skal om et øjeblik vende tilbage til kirkeårets Maria-dage.)

For det tredje indeholder Thomissøns Psalmebog en gendigtning af Ave Maria – og det anføres udtrykkeligt, at det er Ave Maria, der er gendigtet – som indledning til en lang salme: »Englen indgangen til Jomfru Marie/ sagde Helsel fuld met Naade/ Herren met dig du est benedide/ blant quinder i mange maade. Elisabeth sagde oc met tuct/ Velsignet er din Liffsens fruct/ Det tro vi alle sammen/ Den Marie flyde naade/ frelste oss aff vaade Jesus Christus Amen.« (På nutidigt sprog ville det vel lyde: »Englen indgangen til Jomfru Maria sagde: Vær hilset, fuld af nåde, Herren er med dig, du er velsignet blandt kvinder i mange måder. Elisabeth sagde også med tugt: Velsignet er dit livs frugt. Det tror vi alle sammen: Den, som viste Maria nåde, frelste os af våde, Jesus Kristus. Amen.«)

Mariadage

SOM NÆVNT VIL vi vende tilbage til kirkeårets Maria-dage. De ældste Maria-fester fejres af Øst- og Vestkirken på de samme datoer. Det drejer sig om Kyndelmisse (Mariæ Renselse) den 2. febr., Mariæ Bebudelse den 25. marts, Mariæ Hensovelse, som den kaldes i Øst – Mariæ Himmelfart eller Optagelse, som den kaldes i Vest, den 15. aug., Mariæ Fødsel den 8. september og Mariæ Fremstilling den 21. nov. Alle disse

fester regnes i Østkirken blandt de højeste fester; mens senere vestlig tradition kun regner Mariæ Bebudelse og Mariæ Optagelse blandt de højeste fester og kun giver Mariæ Fremstilling plads blandt de lavere fester.

Ud over de fælles Maria-fester fejrer Østkirken en Guds Moders Fest dagen efter Juledag og Guds Moders Undfangelse den 9. december. Denne dag omtales dog ofte som Den Hellige Annas, Guds hellige Moders Moders, Undfangelse. Ingen af disse dage regnes blandt de højeste fester.

Ud over de fælles Maria-fester fejrer Vestkirken en lang række Maria-fester – og i Den Romersk-Katholske Kirke bliver der stadig anordnet nye. De mest bemærkelsesværdige er festen for Mariæ Uplettede Undfangelse den 8. dec., der regnes blandt de højeste fester sammen med Mariæ Bebudelse og Mariæ Optagelse, og festen for Mariæ Besøgelse den 2. juli – i Romerkirken efter Andet Vatikankoncil dog henlagt til den 31. maj.

Marias Undfangelse

DEN ENE MARKANTE forskel mellem Øst og Vest i spørgsmålet om de store Maria-fester finder vi altså omkring festen i begyndelsen af december: Marias Undfangelse. Denne fest er i Romerkirken knyttet sammen med dogmet fra 1854 om Mariæ Uplettede (eller Ubesmittede) Undfangelse. Dette dogme lærer, at Guds Moder ikke bare var fri for personlig synd, men at Gud fra undfangelsens øjeblik har fritaget hende for arvesynden – som et udslag på forhånd af Jesu Kristi frelsergerning. Østkirken afviser dette dogme.

Jeg er stødt på, at evangelisk-lutherske højkirkelige har fejret den 8.

december som Mariæ Udvælgelses Dag – således i kalenderen fra Östanbäcks Kloster. Det forekommer mig at være en udmærket tanke: at Gud udvalgte Jomfru Maria fra moders liv. Den tanke fritager os for at overveje, om Gud valgte netop Maria pga. nogen særlig kvalitet ved hende: klogskab, skønhed, fromhed – eller hvad man kunne nævne. Nej, Han valgte netop hende, fordi Han ville. Man kan sammenholde tanken med det, som profeterne Esajas og Jeremias og Apostlen Paulus udtrykker: Es. 49,1: »Herren har kaldet mig fra moders liv, fra fødslen kaldte han mig ved navn.« Jer. 1,4-5: »Herrens ord kom til mig: Før jeg dannede dig i moders liv, kendte jeg dig, før du kom ud af moders skød, helligede jeg dig.« Gal. 1,15: »Gud havde udset mig fra moders liv og kaldet mig ved sin nåde.« – Man kunne også knytte tanken til de ord fra Første Korinther-brev, som er en af vor alterbogs læsninger til Mariæ Bebudelses Dag: »Det, som er svagt i verden, udvalgte Gud for at gøre det stærke til skamme, og det, som verden ser ned på, og som ringeagtes, det, som ingenting er, udvalgte Gud for at gøre det, som er noget, til ingenting, for at ingen skal have noget at være stolt af over for Gud.« (1. Kor. 1,27-29).

Marias dødsdag

DEN ANDEN MARKANTE forskel mellem Øst og Vest i spørgsmålet om de store Maria-fester finder vi omkring festen den 15. aug.: i Øst: Mariæ Hensovelse, i Vest: Mariæ Optagelse. Også denne fest er i Romerkirken knyttet sammen med et forholdsvis nyt dogme: dogmet fra 1950 om, at Guds Moder i dødens øjeblik blev optaget i Himlen med legeme og sjæl. Selve festen kan

påvises tilbage i 400-tallet; men det romersk-katholske dogme derom er altså meget nyt. Når dogmet siger, at Maria i dødens øjeblik blev optaget i Himlen, efterlader det spørgsmålet: Døde hun? Med baggrund i dogmet om den uplettede undfangelse vil svaret derpå nok gå i retning af et nej: Hvorfor skulle heller den, der både er fritaget for arvesynden og uden personlig synd dø? Men dermed er Maria virkelig rykket op i en anden klasse end den, menneskeslægten har færdedes i siden syndefaldet; og dermed bliver det et spørgsmål, om vi overhovedet kan tage eksempel af hende, hendes tro og ydmyghed.

Om Marias død meddelte Romerkirkens Tidebog, Breviarium Romanum, indtil 1950 en smuk beretning fra oldkirken, som jeg gerne vil genfortælle her: »På den tid, da Marias hjemfærd stod for, blev apostlene ført sammen i Jerusalem. Der så de engle og hørte himmelske hærskarers sang. Så overgav Maria, mens hun priste Gud, sin hellige sjæl i Guds hånd. Hendes legeme blev båret til graven under englenes og apostlenes sang, og legemet blev stedt til hvile i en grav, som lå i Getsemane Have. I tre dage genlød stedet af englenes sange. Men Thomas havde først ikke været til stede, og nu var han kommet og ville gerne vise det legeme, som havde båret Herren, en sidste ære. Derfor åbnede de graven på ny; men nu kunne de ikke finde Marias legeme. De fandt kun ligklæderne; og en ubeskrivelig vellugt strømmede dem i møde. Så lukkede de graven igen og kunne kun tænke én mulig forklaring: Lige som det havde behaget Gud at påtage sig kød af Jomfru Maria, sådan havde

det åbenbart også behaget Ham efter hendes død at skåne hendes legeme for forrådnelse og at ære hende ved at optage hende i Himlen allerede før alle dødes opstandelse.« – Da dogmet om Marias Optagelse i Himlen blev forkyndt i 1950, blev denne fortælling fjernet fra breviaret – man må gætte på: fordi den fortæller, at Maria døde.

Østkirken har ikke noget dogme vedr. Marias død; men så vidt jeg forstår, ville man uden problemer kunne knytte sine tanker til den beretning, jeg netop har genfortalt.

Mariadage i de lutherske kirker

PÅ REFORMATIONSTIDEN blev det skik, at man i de evangelisk-lutherske kirker fastholdt de tre Maria-dage, som knytter sig til en bibelsk beretning: Mariæ Bebudelse, Mariæ Besøgelse og Mariæ Renselse (Kyndelmisse). I skriftet *Om Gudstjenestens Ordning i Menigheden* fra 1523 skrev Luther ellers, at Mariæ Himmelfart og Mariæ Fødselsfest må man lade blive endnu en tid lang, skønt sangen deri ikke er ren; men det er åbenbart kun blevet til *en tid kort*. Når Luther siger, at sangen deri ikke er ren, betyder det sandsynligvis, at de latinske sange til messen og tidebønnen har indeholdt påkaldelser af Jomfru Maria og hendes forbøn. Man kunne så tænke, at hvis bare dagene blev gjort fri af disse latinske sange, kunne man have fortsat deres fejring; men det har man altså ikke ønsket.

I Danmark blev de nævnte tre dage fejret indtil Struenses helligdagsreform i 1770, da Mariæ Bebudelse blev henlagt til Femte Søndag i Fasten og de to andre slettet. (Man bør huske, at Hellig tre Kongers Dag blev slettet ved samme lejlighed; men den har vi nu fået igen,

fordi mange begyndte at holde den: fra omkring år 1900 blev teksterne igen optaget i Alterbogen, fra 1992 blev dagen officielt henlagt til en eventuel søndag mellem 2. og 6. januar. Moral: Hvis vi ønsker gamle helligdage tilbage, skal vi bare begynde at fejre dem igen og få andre til det samme.)

I Sverige har den officielle ordning bevaret både Mariæ Bebudelse og Kyn- delmisse, som der kaldes Jungfru Marie Kyrkogångsdag, også i den nyeste alterbog, som er autoriseret i 1983. I denne alterbog er også Fjerde Søndag i Advent – vist nok i tilknytning til den nyere romersk-katholske liturgi – gjort til en Maria-søndag under overskriften *Herrens Moder*. De svenske højirkelige udsendte i 1954 et tillæg til den officielle messebog – et hefte med titlen *Den Svenska Mässan*. Deri anføres foruden de to officielle Maria-dage også den 2. juli: Jungfru Marie Besökelse, den 15. august: Jungfru Marie Himmelska Födelsedag og den 8. september: Jungfru Marie Födelse.

I Danmark meddeler Dansk Tidebog stof til de tre gamle lutherske Maria-dage; men den højirkelige Dansk Mes- sebog meddeler stof til disse tre og til den 15. august, som efter Østkirken skik kaldes Mariæ Hensovelses Dag.

Den 15. august i lutherske kirker

MERE SPÆNDENDE ER det at se udviklingen i de nyeste lutherske bøger fra USA. I 1978 udgav de lutherske kirker i USA i fællesskab *Lutheran Book of Worship*. I den er Fjerde Søn- dag i Advent – som i den nye svenske alterbog – gjort til Maria-søndag, og blandt de mindre fester og mindedage nævnes Kyndelmisse, Mariæ Bebudelse og Mariæ Besøgelse (som efter nyere

romersk skik er henlagt til den 31. maj); men mest bemærkelsesværdigt skal den 15. august fejres under overskriften: »Mary, Mother of Our Lord.« Meget bemærkelsesværdig er også denne dags kollekt: »Almægtige Gud, du udvalgte Jomfruen Maria til at være din enbårne Søns moder. Giv, at vi, som er forløst ved Hans blod, må få del med hende i dit evige riges herlighed. Ved din Søn o.s.v.« Dagens sang af Davids Salmer er Salme 45,11-16: »Hør, min datter, opmærksomt og bøj dit øre: Glem dit folk og din faders hus, at kongen må attrå din skønhed, thi han er din herre. Tyrus' datter skal hylde dig med gaver, folkets rigmænd bejle til din yndest. Idel pragt er kongedatteren, hendes dragt er perler, stukne i guld; fulgt af jomfruer føres hun frem i broget pragt, veninderne fører hende hen til kongen. De føres frem under glæde og jubel, holder deres indtog i kongens palads.« – Læseteksterne er: Es. 61,7-11, Gal. 4,4-7 og Luk. 1,46-55.

Så vidt jeg kan se, var Missouri- synoden med til at udsende den netop omtalte bog. Men kort efter har man åbenbart fået kolde fødder og har ud- sendt sin egen gudstjenestebog *Lutheran Worship*. Også i den har Fjerde Søndag i Advent Maria-præg, og den medtager de samme dato-bestemte Ma- ria-dage som den førnævnte bog. Men den 15. august er man lidt mere forsigtig – især vedr. kollekt: »Herre, vi beder dig ydmygt: giv dine tjenere din himmelske velsignelses gave, for at, som Jomfru Marias Søn har skænket os frelsen, vi daglig må vokse i din yndest. Ved Jesus Kristus o.s.v.« I øvrigt er tek- sterne i alt væsentlig de samme.

Det er glædeligt at stifte bekendtskab

med disse amerikanske, lutherske guds- tjenesteordninger og deres genindførel- se af den 15. august som officiel Maria- dag. Man forstår godt tanken på refor- mations-tiden: at man ville beholde de bibelsk tilknyttede Maria-dage. Men derved kom man til at frarøve Maria den dag, som ellers almindeligvis er en helgens hoved-festdag: Den jordiske dødsdag, som er den himmelske fød- selsdag. Vi skal ikke gøre noget dogme ud af, om Marias legeme kort efter hendes død blev optaget i Himlen; men ville det være så usandsynligt? Véd vi ikke, at sådan gik det Profeten Elias? Og forudsætter beretningen om Kristi Forkarelse ikke også, at det er gået Mo- ses sådan? Skulle det så ikke kunne gå Herrens kødelige mor sådan? Og ligger en sådan antagelse ikke i god forlæn- gelse af adskillige af vor Herres Jesu Kristi egne ord i Det Nye Testamente?

Der findes steder i evangeliene, hvor Jesus optræder afvisende overfor Maria. Det gælder ved brylluppet i Ka- na, hvor Maria siger til Ham: »De har ikke mere vin. Da svarede Jesus hende: Hvad vil du mig, kvinde? Min time er endnu ikke kommet.« Men trods det afvisende svar i første omgang kom Han jo alligevel brudeparret til hjælp, så man skal næppe tillægge dette re- plikskifte for stor betydning. Det gæl- der også ved en episode, som både Matthæus, Markus og Lukas fortæller om, da Jesu mor og brødre kom for at få fat i Ham og tale med Ham. Da sva- rede Han med et spørgsmål: »Hvem er min mor, og hvem er mine brødre? Og Han sagde – med henblik på sine di- sciple: Se, her er min mor og mine brødre. For den, der gør min himmelske Faders vilje, er min bror og søster og

mor.« – Men også disse skarpe ord op- blødes af andre ord: Lukas fortæller om en kvinde, som råbte: »Saligt er det moderliv, som bar dig, og de bryster, du diede!« Da svarede Jesus bekræftende: »Ja, salige er de, som hører Guds ord og bevarer det!« – Og vi véd, hvordan Jesus fra korset huskede sin mor og gav hende og Johannes til hinanden. Jeg tror, at vi må læse disse steder sådan, at det, der giver Maria en særlig plads også i den kristne menighed, er ikke det rent kødelige forhold: at hun blev mor til Jesus, men det åndelige forhold, der gjorde sig gældende sammen med det kødelige: at hun hørte Guds ord og be- varede det og gjorde den himmelske Faders vilje. Det er vel det samme, der kommer endegyldigt til udtryk, når det fortælles, at Maria efter Kristi Himmel- fart opholdt sig i Jerusalem sammen med apostlene.

Derfor må det også være muligt, når vi taler om hendes bortgang at bruge om hende nogle af de ord, som vor Her- re Jesus Kristus har udtalt angående alle sine disciple, f.eks.: Johs. 1,51: »I skal se Himlen åben og Guds engle stige op og stige ned over Menneskesønnen.« Johs. 12,26: »Den, der tjener mig, skal følge mig, og hvor jeg er, dér skal også min tjener være. Den, der tjener mig, ham skal Faderen ære.« Johs. 14,2-3: »I min Faders hus er der mange boliger; hvis ikke, ville jeg så have sagt, at jeg går bort for at gøre en plads rede for jer? Og når jeg er gået bort og har gjort en plads rede for jer, kommer jeg igen og tager jer til mig, for at også I skal være, hvor jeg er.« – Endelig må vi og- så regne med, at Han, som blev født af en kvinde, født under loven, også vil opfylde lovens bud i forhold til sin mor:

»Er din far og din mor.« Han bebrejdede jo selv engang dem, der snød deres mor og far for hjælp ved at kalde det, de skulle have haft som hjælp, for tempelgave – bebrejdede dem, at de på den måde satte Guds ord ud af kraft.

Med baggrund i sådanne overvejelser må det være uden problemer at genoptage fejringen af Dyre Vor Frue Dag, som den 15. august kaldtes i kalenderen fra reformations-tiden. Man må kunne bruge en af de ovenfor nævnte amerikanske kollekter eller kollekten til Mariæ Bebudelses Dag sammen med to eller tre af de tekster, som de amerikanske ordninger bruger. Det skulle heller ikke være umuligt at finde velegnede salmer.

Sammenfattende om Maria-dage

JEG HAR GJORT RET meget ud af Maria-dagene. Den Augburgske Bekendelse siger, at ihukommelsen af de hellige kan fremføres offentligt, for at vi skal efterligne deres tro og gode gerninger. Den såkaldte Apologi siger, at vi skal følge Marias tros og ydmygheds eksempler. Og Luther kan tale om, at hjertet ved at se, hvor uduelig Maria var, og hvorledes Gud dog så til hende i nåde, vinder glæde og lyst til Gud på hendes foranledning. Men alt det kræver, at vi får lejlighed til at lære Maria at kende. Derfor er Maria-dagene vigtige; og kan vi ikke komme videre, må vi i hvert fald være glade for Mariæ Bebudelses Dag og værne om den – selv om den år efter år fortrænger en af Fastetidens søndage.

Maria i sang

VI SKAL SE LIDT PÅ Marias rolle i Kirkens sang. I denne forsamling véd vi jo alle, at Maria siden oldkirken har

været forsanger ved Aftensang/Vesper. Her gør de kristne gennem alle tider Marias Lovsang, Magnificat, til Kirkens lovsang – og man kan spekulere over, om den måske allerede var det, da Lukas skrev den ned.

Men Maria optræder også på anden vis i Kirkens sang. Vi har allerede nævnt, hvordan hun optræder i en lang række af Den Danske Salmebogs salmer. Hvis tiden havde tilladt det, kunne vi også berøre, hvilken stor rolle Maria spiller i Grundtvigs salmedigtning; men det kræver netop tid, og derfor vil jeg gå en anden vej.

Maria i Dansk Tidebog

I DANSK TIDEBOG optræder Maria i en række af Kirkeårets hymner, selvfølgelig især i hymnerne til Juletiden. Men mest bemærkelsesværdig er vel Harald Vilstrups gendigtning af hymnen *Ave maris stella* fra omkring år 700. Den henvender sig direkte til Maria: »Hil dig, Havets Stjerne, Herrens Moder milde, Moder og dog Jomfru/ Port til Himmerige! Hil dig, det er Ave – saa dig Englen hilste, til vor Fred omvendte/ Modernavnet Eva.« – Og et vers senere: »Salig er du, Moder, salig er din Livsfrugt: Den, dit Liv har baaren, frelser hele Verden! Jomfru, uden Lige/ lovet, saligpriset, frem for alle andre/ blev dig Gunst beviset! Salig du, som tro'de, Herrens Tjenerinde! i sin store Mildhed/ saa Han til din Ringhed.« – Denne hymne er nok enestående i dansk, evangelisk-luthersk sammenhæng; men i virkeligheden sætter den blot Luthers ord på vers – fra svaret på det spørgsmål: Hvad skal man sige til hende? hvor han svarede: »O, du salige jomfru og Guds moder; slet ingenting har du været, så lille og så ringagtet.

Og dog har Gud set til dig med så overvældende en nåde og virket så store ting i dig. Intet af alt dette har du været værdig til. Guds rige og overstrømmende nåde imod dig overgår langt, langt din fortjeneste. Hil dig, salig er du fra denne time og indtil evig tid, du, som har fundet en sådan Gud.«

Bemærkelsesværdigt er også det første vers af en hymne, som anføres både til Alle Helgen og til martyrdage, igen en gendigtning ved Harald Vilstrup: »Vor Frelser, Jesus, stat os bi, du, som gør Verden frelst og fri! O Jomfru-Søn, din Moders Røst/ dig prist, priser med stor Lyst!« – Der er ingen tvivl om, at meningen med det er at udtrykke, at Maria også nu priser sin Søn. Hun befinder sig ikke i en passiv venten, men er aktiv i lovprisningen af Jesus Kristus, og netop i denne lovprisning kan vi træde i fællesskab med hende. Dermed svarer dette vers i grunden til de kendte ord fra vor autoriserede liturgi: »Med hele din menighed på jorden og i Himlen, i kor med alle engle, synger vi din herligheds lovsang.«

Tidebogen meddeler også nogle sekvenser (skønt den slags digte egentlig er blevet til med henblik på messen). I Julesekvensen *Op til Jubel!* hedder det bl.a.: »Raadets Engel steg herved, Han udsprang af Jomfruskød, Sol af Stjerne. Sol, som ingen Nedgang veed, Stjernelil (= Maria), din Lysglans rød/ prises gerne. Som en Stjerne Straalen klar/ hun sin førstefødte bar/ til vor Lige. Stjernelil, din Mildheds Glans, Moder mild, din Jomfrukrans/ skal ej vige.« – De sidste ord kan vel tages som et udtryk for den tanke, at Maria også efter fødslen forblev jomfru – en tanke, som – så vidt jeg véd – både Østkirken og

Vestkirken altid har lagt stor vægt på, mens de reformatriske kirker enten har været ligegyldig over for den eller direkte imod den. I nutiden kan det selvfølgelig ikke gå hurtigt nok med, at Maria og Josef skal få børn sammen. Jeg stiller blot ét modspørgsmål: Jesu brødre, som vi nævnte før, er ifølge gammel kirkelig tradition enten fjernere slægtninge eller Josefs børn af et første ægteskab. Hvis Maria havde børn med Josef, hvorfor skulle Jesus så fra korset henvise Maria og Johannes til hinanden?

Ud over i hymner og sekvenser optræder Maria i Dansk Tidebog i en del antifoner – til salmer og især selvfølgelig til Magnificat. Derudover optræder hun i Harald Vilstrups smukke gendigtning af den store antifon *Salve Regina*: »Hil dig, o Dronning« – en fin lille tekst, som leder os til at se Jesus, som Maria så Ham. Jeg har for nogle år siden skrevet om denne antifon i Re-formatio (4/1994). Efterfølgende fik jeg en hilsen fra min ordinationsbiskop, Henrik Christiansen, hvori han erklærer sig ganske enig i min forståelse og fortolkning af *Hil dig, o Dronning*. (Da Dansk Tidebog ikke bringer en lignende oversættelse af Maria-antifonen til Påske-tiden, *Regina caeli laetare*, forsøgte jeg selv for et par år siden at begå en slags gendigtning, som blev trykt i Re-formatio (3/2000): »Glæd dig, o Dronning, du kære, halleluja: thi Han, som du fandt Naade at bære, halleluja: er opstanden. – Guddoms-Manden, halleluja: er for os hos Gud Fader, halleluja.« – Ligesom i forbindelse med *Hil dig, o Dronning* drejer det sig om at se Jesus, som Maria så Ham, her i særlig grad at se Ham som både Marias og vor bøn hos Gud Fader.)

Maria i dansk kirkesang i øvrigt

FRA GAMMEL TID er Københavns Domkirke en slags normalkirke i liturgiske spørgsmål. Derfor er det altid spændende, hvad der foregår der. Og i vores sammenhæng vil jeg trække to ting frem:

Juleaften holdes der en vesper i Domkirken (foruden den sædvanlige Juleaftens-gudstjeneste med Hartmanns Jule-liturgi). Ved denne vesper synger koret en Juleaftens-salme fra 1598 af den tyske digter Georg Reimann, der levede fra 1570 til 1615. I denne salme synges to gange omkvædet: »Vær hilset, jomfrumoder klar, som denne Søn til verden bar.« Den øvrige tekst er ikke interessant i vores sammenhæng. Tidligere domkantor Niels Møller har pr. telefon fortalt mig, at dette omkvæd – så vidt han huskede – i højere grad var Harald Vilstrups end den tyske original-forfatters. Men uanset dette, så er denne tekst blevet sunget adskillige gange i landets hoved- og normkirke. Og det fortjener at bemærkes.

Ved den morgenandagt fra domkirken, der transmitteres i radioen, har man de senere år i Den Stille Uge sunget nogle vers af en Maria-vise af Johannes Jørgensen: »Aldrig så jorden en dreng så skøn/ som Jesus, Jomfru Marias søn. Moder Maria fra Golgata! Aldrig så jorden en fryd så stor/ som moderens over sit spæde noer. Moder Maria fra Golgata! Aldrig så jorden et større kvide/ end den, Maria måtte lide. Moder Maria fra Golgata! Med brændende øjne og svigtende knæ/ stod hun, støttet til korsets træ. Moder Maria fra Golgata!« – Som ved *Hil dig, o Dronning* drejer det sig også her om at se Jesus, som Maria så Ham, her altså at

se Ham lidende og døende. Vi kan sige, at Maria i disse og lignende tilfælde poetisk træder ind og hjælper os med at se Jesus.

I Tillæg til Den Danske Salmebog fra 1994 findes to Maria-salmer: Den ene er en gendigtning af Marias Lovsang, Magnificat: *Vi synger med Maria* fra 1980 af nordmanden Eyvind Skeie. Den nævner kun Maria i den netop nævnte første linje. Denne salme er gået videre til salmebogsforslaget fra år 2000. Man havde også haft mulighed for at gengive Magnificat ved hele to forskellige gendigtninger af K. L. Aastrup; men begge disse har muligvis indeholdt mere luthersk teologi, end man har brudt sig om. Den ene af disse er meget tekstnær: *Mit hjerte nu Herren ophøjer*, hvor Maria da også synger: »Til mig Han sig nådigt nedbøjer/ og fører af ringhed mig ud. Thi skal alle slægter nu prise/ mig salig og ære mig vise, for hvad Han almægtigt har gjort.« Den anden *Samler jer til kirkegang* er en mere fri og fortolkende gendigtning. Første vers lyder: »Samler jer til kirkegang, alle Herrens kirkelemmer, med Maria nu istemmer/ tjenerindens frydesang, saligprist af alle slægter/ for de store nådens ting, gjort af Ham, som ene mægter/ Himlens skal og Jordens ring.«

Den anden Maria-salme i tillægget fra 1994 er også af Eyvind Skeie: *Alle kilder bryder frem i glæde* fra 1977. Første vers lyder: »Alle kilder bryder frem i glæde, når Maria synger om sin Herre, og hun bøjer sig i tro og tillid. Du være lovet, Kristus.« – Maria nævnes igen i tredje vers, som lyder: »Å, Maria, lær mig dine sange! så jeg altid elsker Ham, som vandred/ gennem død

og grav til lysets rige. Du være lovet, Kristus!« – Man kan tage denne formulering som et udslag af poetisk frihed, og det er vel sådan den er ment; men strengt taget er den en bøn til Maria, og det plejer vi ikke i evangelisk-luthersk tradition. Jeg véd ikke, om det er grunden til, at salmen ikke er medtaget i salmebogsforslaget.

Om bønnens fællesskab med de hellige

Til slut vil jeg ganske kort (men her er stof til et helt foredrag) tilføje nogle bemærkninger, som ikke alene vedrører vort forhold til Jomfru Maria, men vort forhold til de hellige i almindelighed og derfor også vort forhold til Jomfru Maria. Det har altid været kristen erkendelse, at Kristi legeme kun har levende lemmer – også selv om nogle af disse er skilt fra os af døden. Derfor har kristne så godt som altid fastholdt, at også de, som vi kalder døde, er i bønnens fællesskab over for den levende Gud. Som tidligere nævnt fastholdes dette også af i hvert fald ét af den lutherske reformations bekendelsesskrifter.

Derfor kan der intet være til hinder for, at vi i vore bønner bekender os til bønssfællesskabet med de hensovede hellige. Det er ikke en udbredt skik i evangelisk-luthersk fromhedsliv; men den kunne uden skade finde større plads, for hvis ikke også vort daglige kristenliv indeholder en aktiv bekendelse til fællesskabet med de hellige – som et fællesskab i Kristus, så vil selve bevidstheden om dette fællesskab meget hurtigt blive til noget rent intellektuelt – eller sagt lige ud: så vil denne bevidsthed dø, og så er vi som lemmer på Kristi legeme blevet ligegyldige over for andre lemmer på det samme legeme.

Direkte henvendelse til de hellige findes både i Øst- og Vestkirken i to former: I den ene beder man den hellige om at udrette noget bestemt for nogen. Denne form for bøn er ikke acceptabel på evangelisk-luthersk baggrund, og i hvert fald romersk-katolsk tradition plejer også skyndsomst at hævde, at der selvfølgelig menes, at den hellige skal udrette dette bestemte ved sin forbøn til Gud. Men hvorfor så ikke nøjes med at bede om forbøn?

Den anden form for direkte henvendelse til de hellige er netop bønnen om forbøn: »Bed for os.« Så vidt jeg véd, findes der eksempler på den fra den tidligste oldkirke, og det bør medføre en vis tilbageholdenhed med at afvise den. Måske afhænger bedømmelsen af en sådan påkaldelse af, hvordan man forstår den: Hvis man forstår den som en henvisning *over for Gud* til det allerede bestående bønnens fællesskab i Kristus mellem de hellige og os, kan den nok accepteres. Hvis man forstår den som et forsøg fra vores side på at fremkalde en bøn, som ellers ikke findes, kan den næppe accepteres. Derfor bør man nok ikke opfordre til en sådan påkaldelse af de helliges forbøn, men hellere arbejde for at finde andre måder på at henvise til bønnens fællesskab mellem de hellige og os – måder, som ikke straks er tvetydige.

På den anden side bør man næppe klandre nogen for at udtrykke en sådan påkaldelse af de helliges forbøn, som den f.eks. finder sted i forhold til Jomfru Maria i den såkaldte Angelus-bøn og i Rosenkrans-bøn. Disse bønner er jo i deres inderste væsen dybt Kristus-orienterede og Kristus-centrerede. □

Reserveret Post Danmark

RE-FORMATIO Udgives af Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Ansvarshavende redaktør:

Pastor Steen Sunesen, Kalmargade 37 st. th.,
8200 Århus N. Tlf. 86 10 83 48. E-post:
sunesen@post.tele.dk

Redaktionsudvalg:

Pastor em. Poul Ulsdal, Kirkegade 88, 6700
Esbjerg. Sognepræst P. Østerby-Jørgensen,
Galtrup præstegård, 7950 Erslev.

Ekspedition:

Bladet koster 125 kr. årligt i abonnement,
studerende og pensionister dog kun 100 kr.
Kontakt FKF's kasserer, bogholder Jørgen
Poulsen, Christianshavns Voldgade 43,3.th,
1424 Kbh. K. Tlf. 32 57 53 16. Postgiro 208-
8142. Gaver modtages med tak.

Re-formatio's Forlag:

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE's
Forlag, Johs. P. Sørensens Vej 30, Tebstrup,
8660 Skanderborg. Tlf. 86 53 80 08.

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Formand:

Pastor Olav Fog, Johs. P. Sørensens Vej 30,
Tebstrup, 8660 Skanderborg. Tlf. 86 53 80 08.

Næstformand: Generalsekretær, pastor
Henrik Ertner Rasmussen, Kostskolevej 6,
2880 Bagsværd.

Kasserer: Bogholder Jørgen Poulsen, Chris-
tianshavns Voldgade 43,3.th, 1424 Kbh. K.

Sekretær: Stud. theol. René Møller Yde, Dr.
Holsts Vej 46, st. 235, 8230 Åbyhøj.

Fuldmægtig Chr. Ankerstjerne Rønneberg,
Sdr. Fasanvej 20, 2000 Frederiksberg.

Medlemmer betaler 225 kr. årligt til fælles-
skabet. Beløbet omfatter også abonnement
på Re-formatio. Ægtepar betaler 300 kr. Stu-
derende og pensionister betaler 150 kr. for
enkelt medlemskab. Pensionistægtepar 200 kr.

INDHOLD – NR. 2 – JUNI 2002 – 44. ÅRGANG

<i>Leder:</i> Så faldt afgørelsen	26
<i>Fog, Olav:</i> Formandstale	27
<i>Østerby-Jørgensen, Peter:</i> Maria i folkekirken	34